

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Ulusal ve Uluslararası Türk Dil ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 2 (Haziran/ June 2020), s. 198-209.
Geliş Tarihi-Received: 29.05.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 15.06.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

**Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah 315 Numarada
Kayıtlı "Mecmuatü'l-Eş'ar ve'l-Gazeliyyat" Adlı
Mecmuanın İncelenmesi**

*Analysis Of The Magazine "Mecmuatü'l-Eş'âr ve'l-Gazeliyyat" Registered In The
Number 315 In Suleymaniye Library Çelebi Abdullah*

Elif Nur BULUR*

Öz

Toplanmış, bir araya getirilmiş anlamına gelen mecmualar, çeşitli şekil ve hacimlerdeki mensur ya da manzumardan oluşan kitaplardır. Mecmualar, genel özellikleri ve muhtevaları dikkate alınmak suretiyle birden fazla türe sahiptir. Bunlardan biri de şiir mecmualarıdır. Klasik Türk Edebiyatı'nın kaynakları arasında önemli bir yer tutan mecmualar, bazen edebiyat tarihinin kaynaklarına yardımcı olur ve bazen temel kaynak olarak işlev üstlenir. Mecmualar aracılığıyla tezkirelerde adı geçmeyen, bilinmeyen şairler ve onların şiirlerine ulaşılabilir. Divanı olan şairlerin divanlarında yer almayan eksik şiirleri mecmualarla ortaya çıkarılabilir. Keşfedilmemiş şiir parçaları, ilaç ya da yemek tarifleri, burçlar, fallar, müellifin düştüğü birtakım notlar, büyük eserlerden parçalar gibi zengin ve değerli ürünler ihtiva ettikleri için mecmualar, Klasik Edebiyatın gizli hazineleri durumundadırlar. Bu eserlerin günümüze aktarılmasıyla nice eser gün yüzüne çıkarılacaktır.

Çalışmamızın amacı, Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Koleksiyonu 315 numarada kayıtlı olan şiir mecmuasını tanıtmaktır. Müstensihî belli olmayan 16. yüzyılda yazıldığı düşün­düğümüz bu şiir mecmuası, daha önce çalışılmadığı için tarafımızca makale konusu olarak seçilmiştir. Mecmua, gazel, kıta, kaside gibi çeşitli nazım şekilleri ve çeşitli notları muhteva etmektedir. Şiirler sıralanırken alfabetik sıra ve nazım biçimi gözetilmemiştir. Çalışmamızda şiir mecmualarından kısaca bahsedilerek, bu mecmualarda yer alan şiir ve şairler hakkında bilgi verilecektir. Mecmuanın şekil ve içerik özellikleri üzerinde durularak tanıtımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Mecmua, Şiir Mecmuası, Şairler, Biyografi.

Abstract

Magazines, which mean gathered and put together, are books consisting of prose or verse in various shapes and volumes. Magazines have more than one type, considering their general characteristics and contents. One of them is the poem magazines. Magazines, which occupy an important place among the sources of Classical Turkish Literature, sometimes help the

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, e-posta: elifnurbulur@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-8827-0210.

Bu makale yazar tarafından hazırlanmakta olan "Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah Koleksiyonu 315 Numarada Kayıtlı Mecmuatü'l-Eş'ar ve'l-Gazeliyyat (İnceleme-Metin)" adlı yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

sources of the history of literature, and sometimes act as the main resource. Unknown poets, not mentioned in collection of biographies, and their poems can be reached through magazines. Incomplete poems of poets with divan, which are not included in their divan, can be revealed with magazines. The magazines are hidden treasures of Classical Literature because they contain rich and valuable products such as unexplored pieces of poem, medicine or recipes, horoscopes, fortunes, notes from the author, pieces from great works. With the transfer of these works to the present day, many works will be revealed.

The aim of our study is to promote the poem magazine registered in Süleymaniye Library, Çelebi Abdullah Collection number 315. This poem magazine, whose scribal is unknown, that we think was written in the 16th century was chosen by us as the subject of this article because it has not been studied before. Magazine contains various forms of poem such as ghazel, verse, eulogy and various notes. Alphabetical order and poem form were not considered while ordering poems. In our study, brief information about poem magazines will be given, and information will be given about poem and poets. In our study, briefly mentioning about poem magazines, information will be given about poems and poets in these magazines. Magazine will be promoted emphasizing on its form and content features.

Keywords: Classical Turkish Literature, Magazine, Poem Magazine, Poets, Biography.

Giriş

Arapça bir kelime olan cem' masdarından türeyen mecmua toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzîm edilmiş şeyler heyeti; eş'ar ve sair âsâr-ı müntehaba cem ve kaydıyla hâsıl olmuş risale, bu gibi âsâr-ı müntehabın kaydına mahsus cüzdan; ulum u fûnun u edebiyata müteallık mebahısı cami olarak neşr olunan risale-i mevkute (Sâmî 2015: 1065), seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitap (Devellioğlu 2010: 689), içinde seçme yazıların bulunduğu el yazması eser (Pala 2013: 300) olarak tanımlanmıştır. Mecmua kavramı "başlangıçta, birçok bakımdan benzediği cönk gibi ayetler, hadisler, fetvalar, dualar, hutbeler, şiirler, ilâhiler, şarkılar, mektuplar, lugaz ve mu'ammalarla ilaç tariflerinin ve faydalı bilgilerin, notların, tarihî belge ve kayıtların derlendiği not defteri hâlinde ortaya çıkmış, zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya te'lif çeşidi özelliği kazanmıştır (Kut 1986:170-174).

Mecmualara dair çeşitli tasnifler yapılmıştır.¹ Örnek olarak Agâh Sırrı Levend'in tasnifi burada zikredilebilir:

1. Nazireler mecmuaları
2. Meraklılarca toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiirler mecmuaları
3. Türü konulardaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar
4. Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar (Levend 1984: 166-167).

Şiir Mecmualarının Önemi

Mecmualar, içinde buldukları dönemin aynası gibidirler. İhtiva ettikleri şiirler, dönemin okuyucu zevkini ve şairin ne kadar okunduğu hakkında çıkarımlar yapmamızı sağlar (Aydemir, 2007). Tezkirelere yansımamış şair ve şiirler, divanı olan şairlerin bir şekilde divan nüshalarına girmeyen veya bulunmayan nüshalardan kaynaklanan eksik şiirler mecmualarda karşımıza çıkmaktadır. Bazen yegâne, bazen de yardımcı kaynak olarak rol üstlenmektedirler. Bu eserlerin günümüze aktarılması klasik Türk edebiyatı için son derece önemlidir.

¹ Kut, Günay (1986). "Mecmua", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, C. 6, s. 170-174; Gürbüz, Mehmet (2012). "Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 97-113.; Kılıç, Atabey (2012). "Mecmua Tasnifine Dair", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 75-96.

Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah 315 Numaralı Mecmuanın Tanıtımı

Nüsha Tavsifi

Çalışmamıza konu olan mecmuanın cildinde “Gazeliyyat bi't-Türki” yazmaktadır. 176 varaklık mecmua, şirazesinin iki ucu parçalanmış, miklepli, açık kahverengi meşin ciltte, ince, sarı kâğıtlara talik hatla, muhtelif satırla yazılmıştır. 170x110; 130x70 mm ebatlarındadır, bu bilgi veri tabanında bulunmaktadır. Eser cedvelsiz olup şiirlerin bir kısmı derkenarlara yazılmıştır. Mecmuanın başında, ortasında ve sonunda boş sayfalar mevcuttur.² 2a-172a arası, Arap rakamlarıyla sayfaların sol üst köşelerine yazılmak suretiyle numaralandırılmıştır. Siyah mürekkep kullanılmıştır, bunun yanında bazı varaklarda manzume başlıklarının kırmızı mürekkeple yazıldığı da görülmüştür. Mürettibi ve istinsah tarihi belli değildir. Mecmuadan elde edilen veriler ışığında 16. yüzyılda kaleme alınmış olduğu düşünülebilir.

Baş: Jâle-veş bir gonce-i murğâba düşdi gönümüz
Sâye-âsâ-yı zihi bâlâya düşdi gönümüz

Son: Murâdum hâşıl it gel İlâhi
Ki sensin pād-şâhlar pād-şâhu

Müellifi ve Telif Tarihi

Çalışmamıza konu olan mecmua, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Çelebi Abdullah Bölümü 315 numarada yer alan muhtelif şairlerin şiirlerine yer verilen bir mecmuadır. Eser birebir görülmemiştir, veri tabanından elde edilen bilgilerden ve eserin dijital olarak temininden yararlanılmıştır. Veri tabanındaki bilgilerde eserin müellifi ya da müstensihi hakkında bir bilgi yoktur. Eser, kütüphane kaydında “Mecmuatü'l-Eş'ar ve'l-Gazeliyyat” olarak kayıtlıdır. Telif tarihi de bilinmemektedir. Fakat yazmanın iç kapağındaki manzumenin sonrasındaki yaprakta Tevârih-i 'Âli Osmân başlığıyla Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren devletin başında bulunmuş padişahların isimleri ile birlikte sene, saltanat ve 'ömr-i âhir yılları verilmiştir. İsmi zikredilen padişahlar arasından sadece Sultan Murad'ın vefat tarihi bulunmamaktadır. Hicri 982 senesi miladî 1575'e tekabül etmektedir ki bu da III. Murad'ın doğum tarihidir. Bu bilginin ışığında eserin 1575- 1595 yılları arasında yazılmış olması muhtemeldir. Diğer bir husus, eserde yer alan Bâkî, Bursalı Rahmî, Revânî gibi şairlerin XVI. yüzyıl şairi olmalarıdır. Bu veriler, mecmuanın XVI. yüzyılda yazılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Mecmuanın Şekil Özellikleri

1a varağında çerçeve içine alınmış “Süleymaniye G. Kütüphanesi, Kısmı: Çelebi Abdullah, Eski Kayıt No: 315” yazılı kütüphane mührü bulunmaktadır. Eser Rahmî'nin gazelleriyle başlamaktadır. 1b'de vakıf mührü bulunmaktadır, bu mühür 61b ve 168b'de de karşımıza çıkmaktadır.

Mecmuanın girişinden itibaren yer yer kalem değişiklikleri bulunmaktadır.³ 1b varağındaki ayak kelimesinin 2a'nın başlangıcındaki kelime ile aynı olmaması bu düşünceyi destekleyen bir örnektir. 52a varağına geldiğimizde kalem değişikliğinin yanında kâğıt değişikliği de söz konusudur. Bu değişikliklerle birlikte harflerde de

² [11a], [13b], [14b], [38b-39a], [73a], [76b], [104a], [105a], [108a]

³ [ii-iii], [1a], [6a-7a], [13a], [14a], [15a-16b], [33b], [35b], [36b-38a], [39b], [52a], [78a-86b], [97a-109b], [169b-172a].

farklılıklar görünmektedir. Be (ب) harflerinin çizgisinin uzun tutularak elif harfine benzetilmesi, sin harflerinin altına üç nokta koyularak pe harfini andırması gibi durumlar göze çarpmaktadır.⁴

Sayfaların numaralandırılmasında bir eksiklik yoktur. Ancak bazı manzumelerde göze çarpan noktalar vardır. 53b'de başlayan nazım şeklini tespit edemediğimiz manzumenin 2. Bendinden sonra varak değişikliği ile mısra sayısı, kafiyeleniş ve vezin değişmektedir. Bu değişiklik ile manzume, Nizâmî'ye ait bir gazelin son iki beytine evrilmiştir. 77b varağı Bâkî'ye ait gazelle biterken, 78a varağı Necâtî'ye ait bir gazelin son iki beyiti ile başlamaktadır. Bir başka örnek ise 114a varağına aittir. 113b Ubeydî'nin gazeliyle biterken, 114a varağı "velehu eyzan" başlıklı iki beyitle başlamaktadır. Bu iki beyit makta beytidir ve Bâkî mahlası vardır. Bu gibi durumlar, mecmua mürettibinin sayfaları atlayarak yazmış olabileceğini veyahut sayfa kaybının olabileceğini düşündürmektedir.

Nazım şekillerinin başındaki bazı başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır; bazılarında nazım şeklinin adı, bazılarında ise sadece şairin ismi veyahut "velehu eyzân" / "hû" yazmaktadır. 1a-10b varaklarında olduğu gibi hiç başlık verilmeden direkt nazım şekillerinin yazıldığına da yer yer rastlanmaktadır. Bazı manzum metinlerin başına, nazım şekillerini belirten başlıklar yanlış yazılmıştır. Bunlar tarafımızca doğru şekilleri yazılarak düzeltilmiştir. Çoğunluğuna müfred başlığı yazılan beyitlerin bazılarının matla' olduğu görülmüştür, bunlar değiştirilmeden müfred olarak kaydedilmiştir.

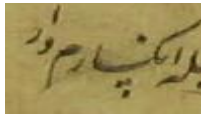
Eserde genel olarak mürekkepten yana bir sıkıntı görünmemektedir. Ancak 70a-77a varakları arası yer yer silik ve lekeli sayfalara rastlanmaktadır.

Sayfalardaki satır ve sütun sayıları değişkendir. Mensur metinlerin sayfalarda 7-9 satır, şiirlerin yazıldığı sayfalarda çoğunlukla 18-20 satır, metinlerin yoğunlaştığı sayfalarda ise 24-26 satır civarındadır. Ancak en yoğun varakların olduğu 97a-100a arasında, derkenarlar ile birlikte satırların 98'e kadar çıktığı görülmektedir. Kimi sayfalarda sadece üç satır yazılmış (16a), kimi sayfalarda hat temrinine benzer çalışmalar (15b) yapılmıştır. Mecmuayı oluşturan metinler, çoğunlukla sayfaların ortalarında bulunacak şekilde 2 sütun olarak dikey şekilde yazılmıştır. Bazen 3 sütun olduğu da görülmektedir. 78a-86b arasındaki sayfaların düzeni mecmuanın genelinden farklıdır. Çok az sayfanın kenarına derkenar yazılmıştır.

Mecmuanın Dil Özellikleri

Mecmuanın dili Türkçe olmakla birlikte bazı manzumelerde Arapça ibareler⁵ yer almaktadır. Bunlar, italik yazı stiliyle aktarılmıştır. Ayrıca 3 Farsça gazel bulunmaktadır.⁶ Bazı beyitlerde vezin problemleriyle karşılaşmaktadır, bunlar eserin çeviri yazısında belirtilmiştir. Bazı manzumelerde de vezne uyması için mahlaslar kısa okunmuştur.⁷

⁴58a/ 301, Müsemmen. II. bend, 6. mısradaki "inkisârum" kelimesinde "sin" harfinin altında görülen üç nokta.

⁵ 152a/ 815- 816. gazeller.

⁶ 168a/ 865. gazel, 168/ 866. gazel.

⁷ 139b/ 724. gazel. Mahlas, Şanî yerine Şani okundu.

Mecmuada, bazı beyitlerin rediflerinin zaman zaman yazılmadığı⁸, yönelme ekinin de gösterilmediği gazellere⁹ rastlanmıştır. Bunlar köşeli parantez ile kaydedilmiştir.

Mecmuada bazı atıf vavlarının ilk kelimeye bitişik yazıldığı görülmüştür.¹⁰ “İle” edat/bağlacının bitişik veya ayrı yazılması noktasında öncelikle vezin dikkate alınarak mecmuadaki yazıma bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Vezin gereği yapılan ses türemeleri köşeli parantez ile verilmiştir. Ulamaların imlâsı hususunda tamamen kalıplaşmış “nola, nide” vb. kelimeler “n’ola, n’ide” şeklinde çeviri yazıya aktarılmıştır (Köksal 2017: 47-67).

Mecmuanın İçeriği

Mecmua, manzum-mensur karışık olarak derlenmiştir. En uzun mensur 169b-172a arasında 3 varaktan oluşan Ebu’s-su’ud Efendi’nin fetvalarıdır. Diğer mensurlar, yarım sayfayı geçmeyen kısa metinlerdir. Mecmuada 10 mensur metin yer almaktadır.

Mecmuada 128 şaire ait, çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış 869 manzume yer almaktadır. Mahlas yazmayan manzumelerden, yaptığımız taramalar sonucu şairlerine ulaşılabilenler kaydedilmiştir. Bunlar, klasik Türk şiiri geleneğiyle, çoğunlukla sevgilin güzelliği, ona duyulan aşk, aşığın çektiği ıstıraplar gibi beşeri konulu manzumelerdir. Bu şiirler kaside, gazel, nakıs gazel, müfred, matla, kıt’a, murabba, tahmis, muhammes, tesdis, müseddes, tercî-bend ve terki-bend gibi nazım şekilleriyle yazılmıştır. En çok tercih edilen nazım şekli ise gazeldir.

Yazmanın iç kapağında “beste” başlıklı bir tuyuğ yer almaktadır. Eserin tam metninin başladığı 1a varağına kadar 3 mensur bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yazmanın iç kapağındaki manzumenin bulunduğu yaprağın sonrasında 6 satırlık mensur yazıdır. Akabinde sonraki yaprağa kadar “Tevârih-i ‘Âli Osmân” başlığıyla Murâd Han, Bâyezid Han, Süleymân Han gibi Osmanlı padişahlarının isimleri, sene, saltanat ve ‘ömr-i âhir yılları verilmiştir. Bu bilgilerin bitmesinin ardından, iii yaprağında, Rodos, Mısır, Belgrad, Bağdat, Temeşvar Kalesi gibi yerler ve fetih yılları yazmaktadır. Son olarak 9 mısralık bir manzume ile bu yaprak bitmektedir.

11b-12b arasında ‘Azmî Efendi’nin kaside nazım şekliyle yazdığı Pend-nâme bulunmaktadır. Metin, her işe besmeleyle başlamamız, daima Allah’ı zikretmemiz gerektiği gibi dini nasihatlerle başlamaktadır. Allah katında değerimizin artması için gece gündüz dua etmek, nimete şükretmek, belaya sabretmek gibi öğütlerle başlamaktadır. Devamında da toplumsal hayatta ahlaki olarak yapılmaması gereken; sırları yaymamak, kimsenin kalbini kırmamak, anne babayı adıyla çağırmamak, tevazu sahibi olmak gibi öğütlerle devam etmektedir. Bunların yanı sıra günlük hayata dair; şalvarını başının altına koyma, tırnaklar yardımıyla dişlerle oynama, ayakta giyinme, eteğin ucuna yüzünü sürme, başkalarının misvağını kullanma, gece evi süpürme gibi olumsuz eklerle ihtar niteliğinde öğütler sıralanıp, bunlardan mümkün olduğunca kaçınmak gerektiği söylenip bitmektedir.

14a varağında mürettibin oğulları Ali Murtaza, Mehmed ve Abdullah’ın, kızı Saniyye’nin doğumlarına dair tarih kaydı vardır:

“Bin seksen iki senesinde mâh-ı Recebî’l-mücerrebin onuncı günü ki cum’a gicesidir ‘alî şâhum dünyaya gelmişdür bihamdü’lillâh hâkîr bu fakîr bu beyti târîh düşürüp yazmışdür

Doğdı cum’a gicesi çünkü ‘Ali Murtażâ

⁸ 167a/ 856. gazel.

⁹ 166b/ 854. gazel.

¹⁰ 168a/ 864. gazel.

Sen vir murādını yâ Rab oğluma Sene 1082.”

*“El-ḥamdüli’llâh kim didüm târiḥini oğluma
Biñ seksen sekiz senesiniñ mâh-ı zî’l-ka’deniñ on yedinci günü şâli günü gice oğlum
Mehmed dünyâya gelmişdür Allâh ‘ömr-i tül ile mu’ammer eyleye”*

*“Kızum Şaniyye iki yaş ba’îdünüdür biñ toqşan bir senesiniñ mâh-ı şaferiniñ onuncı gicesi
dünyâya gelmişdür oğlum ‘Abd’ullâh.”*

15a varağında eski tıpta “tuzlu balgam” olarak geçen egzama gibi birtakım deri hastalıkları için verilen bir ilaç terkibi bulunmaktadır:

Ṭuzlu balğam için

<i>Anaşon.... Kurşun</i>	<i>Maştakî şâm şalna</i>	<i>Sinâmekî</i>	<i>Benâm şekeri</i>	<i>‘Asel</i>
<i>Dirhem</i>	<i>Dirhem</i>	<i>Dirhem</i>	<i>Dirhem</i>	<i>Dirhem</i>
30	30	30	30	100

*Bu eczaları başkaca döküp ince elekden geçireler ve balı kıvâma getirüp andan şorjra
karişdirilur ma’cün iyleyüp şabâh ve akşam onar dirhem miqdârı inşaallahü’l-tevfik .*

33b varağında Mevlânâ Sâ’înin yazmış olduğu 63 beyitlik bir mektup bulunmaktadır. Şekil ve kafiyeleşmiş açısından kasideye benzemektedir, lakin kasidelerin sahip olduğu bölümlerden sadece dua bölümünü ihtiva etmesi, bizim bu nazım şekline kaside dememize yeterli olmadığı için gazel olarak isimlendirilmiştir. Mektubun başında “Mevlânâ Sâ’î Edirnevî” yazmaktadır. Sâ’î, mektubunu Edirne’den İstanbul şuarasına göndermiştir (Kaplan 2019: 59). Şair, saba rüzgârına seslenip, haber ver diyerek şiirine başlar. Sırasıyla İstanbul’daki mekânların ve şahısların hallerini sormaktadır. Mekân isimlerine Galata, Tophane, Monla hamamı, boğazdaki yalılar; şair ve şahıs isimlerine de Bâkî, Nev’î, Misâlî, ‘Ulvi, Sırrî, Nâlišî, Lebîbî, Kazzâz Mahmûd, Tâcir Alî, Câmıcı-zâde, ‘Ubeydi, Emrî gibi isimler örnek verilebilir.

Örneklerinin 35b-37b arasında görüldüğü, murabba, gazel gibi nazım şekilleriyle yazılmış Der-Makâm-ı Nevâ, Nevâ-yı Der-Sâbâ, ‘Irak, Segâh başlıklı 16 manzume, Türk sanat musikisinin çeşitli makamlarının örnekleri olup hiçbirinde mahlas bulunmamaktadır. Eser, çeşitli nazım şekilleri ve mensur örneklerle devam etmektedir.

104b varağında 4 satırlık bir mensur, yedi gün sabahtan sonra yirmi beş kere okunduğu takdirde ne muradı varsa kabul olunacağı söylenen bir zikirdir: (3)...*Bismi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm yâ Ḥâliku’l-ḥalâyiḳ yâ Melikü’l-mülük (4) yâ Ḥayy yâ Kayyûm yâ Zü’l-celâli ve’l-ikrâm.*38a varağında 12 satırlık bir mensur bulunmaktadır. İlk 4 satırda Hz. Muhammed’den bahsederken, devamındaki satırlar Allah’a yakarış niteliğinde dualar, tövbeler içermektedir: (10) *...yâ hû saña şimden girü (11) ḥübları sevmekten özge hiç günâhum yok benim şad hezâr (12) töbeler yâr saña şimden girü.*109a varağında sayfaya dağınık şekilde yazılmış Gazeliyyât-ı Bâkî Efendi, Kasîde-i Mevlânâ Sa’î, Fetâvâ-yı Ebu’s-su’ûd gibi eserin içinde bulunan şair, nazım şekilleri ve bunların sayıları gibi bilgiler bulunmaktadır.110a varağında 3 satırlık bir dua bulunmaktadır. 169b-172a varakları arasında Ebu’s-su’ûd Efendi’nin fetvaları yer almaktadır. Mecmua, 172b varağında bir tablo içerisine alınarak yazılmış 7 beyitlik hatime ile bitmektedir. Ancak bu

beyitlerde de mecmuanın mürettibine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Bazı manzumelerde başlıkta yazılı olan mahlasın doğru olmadığı görülmüştür. 66a vараğında 333. gazelin mahlasında Emrî yazmasına karşın, bu gazel Âhî'ye aittir. Bir başka husus da başlıklardaki manzumelerin bazılarının yanlış isimlendirilmeleridir. Bunlara, başlığında tahmis denilmesine karşılık nazım şekli tesdis¹¹ veya müseddes¹² olanlar örnek olarak verilebilir. Bu gibi yanlışlıklar tespit edilip düzeltilerek kaydedilmiştir.

Eserde tekrarlanan manzumeye rastlanmamıştır. Bazı manzumelerin devamının başka varaklarda bulunması gibi durumlarla karşılaşmıştır. 7b/41 numaralı gazelin son iki beytinin 5a/23 numarada, 115b/573 numaralı-karanfül redifli Bâkî gazelinin makta beytinin 122a/610 numarada, 84b/402 numaralı 4 beyitlik gazelin devamının 86a/408 numarada bulunması örnek olarak verilebilir.

Eserde karşılaşılan ve dikkat çeken bir husus da şairlerin birbirlerine nazire olan şiirlerine yer verilmiş olmasıdır. Vezin, kafiye/redif benzerliği gibi hususlar dolayısıyla zemin şiir-nazire ilişkisi kurulabilecek manzumelerden bazılarının matla beyitleri aşağıda verilmiştir:

La'lî Çelebi: Ma'il oldum bir büy-ı nahl dil-ārā seyrine
Gitmezin bustāna aher qasr u bālā seyrine (vr. 21b)

Mişālî Çelebi: Mā'ilüm şol denlü ol nahl-ı dil-ārā seyrine
Ser-furū kılam eger ölse de tūbā seyrine (vr. 21b)

Yakīnî Çelebi: Tūtalum ey serv-ğadd seyr-i çemen lāzım gelür
Varup ağıyār ile seyr itmek neden lāzım gelür (vr. 22b)

Sānî Beg: Tūtalum nūş-ı mey-i nāb-ı kühen lāzım gelür
Sāki-yi bezm itmek ağıyārı neden lāzım gelür (vr. 22b)

Kerīm Çelebi: Bülbül ü gül cem' olup bağ içre şādān olmadı
Dil ğam-ı zülf-i niğār ile perişān olmadı (vr. 23b)

Emīnî Çelebi: Āteş-i dil bād-ı āhumla fūrüzān olmadı
Eşk-i çeşm-i giryeden hecr-i firāvān olmadı (vr. 23b)

Hayālî Beg: 'Arızuñ meyden 'arağ-riz olsa ey hūr-ı cemil
Şanuram cennetde tuğyān eylemişdür selsebil (vr. 41a)

Bākî: Zülfünj görsem 'izāruñ üzre ey hūr-ı cemil
Şanuram zeñçir şeklin bağlamışdur selsebil (vr. 41a)

Emrî: Pā komışdur fark-ı mihre perçemün
Zerre-i nāçizde yoğdur femün (vr. 81b)

Şādık: Şulh idüp tīrünle zağm-ı sīnemün
Ağzını tūtdı teberdi merhemün (vr. 81b)

¹¹[49b/ 271], [50b/ 273].

¹²[42a/ 250], [43b/258], [44b/ 260], [48b/ 269].

- Hayālî:** Sūzum sirāyet etse Mecnūn-ı nā-murāda
 Kuşlar kebāb olaydı döne döne havada (vr. 137a)
- Mesihî:** Sūz ile āh ideydüm haddeden eger ziyāde
 Kuşlar kebāb olurdu döne döne havāda (vr. 137a)
- Muhibbî:** Olsun tena‘um içre ol rüy-ı yār sāde
 Kılısun belā ü ğamdan bu ‘aşık-ı fütāde (vr. 137a)
- Hilālî:** Gün germ olup önünde hüsni itmesün ‘arz
 Nisbet yüzünle günde beyne’s-şema’i ve’l-arz (vr. 140b)
- ‘Atā:** Meh gün yüzüne karşı kendüni kılmason ‘arz
 Kim farkı var senünle beyne’s-şema’i ve’l-arz (vr. 140b)
- ‘Andelîbî:** Çün naqd-i nūr-ı hüsni ay [u] güneş alur karz
 Nisbetleri senünle beyne’s-şema’i ve’l-arz (vr. 140b)
- Haverî Efendi:** Ey dil hemîşe gönlünü alçağda tut çü āb
 Şakın kabarma bād-ı ğurūr ile çün habāb (vr. 146b)
- Figānî:** Şu gibi şāf kıl sözi fikr ile vir cevāb
 Her ne dilüne gelse öğütme çü āsiyāb (vr. 146b)
- Sultān Murād:** *A‘şamtü ile’l-Rabbi hüve’l-ħakķ [u] celīl*
Ferdü’l- eħad [ü] kâdir-i Allāhu cemīl (vr. 152a)
- Hubbî Hatun:** *A‘şamtü ile’l-Rabbi hüve’l-ħakķ [u] celīl*
Ferdü’l- eħad [ü] rām ile el-fazlü’l-cemīl (vr. 152a)

Aşağıdaki tabloda mecmuada yer alan şairler mahlaslarına göre alfabetik olarak sıralanmış ve bu şairlerin nazım şekillerine göre şiir sayıları belirtilmiştir. Mahlas yer almayan ve şairine ulaşılamayan manzumeler bu listeye dâhil edilmemiştir.

Tablo 1: Mecmuada yer alan şairler ve şiirleri

Şairin Mahlası	Nazım Şekli
Āgehî Efendi	1 Gazel
Āhî	3 Gazel
Ahmed	6 Gazel, 1 Müfred
Aħmedî	1 Müfred
‘Alî	1 Tahmis
Amār Efendi	1 Müfred
‘Andelîbî	1 Müfred
Āşāfî	2 Gazel (Farsça)
‘Aşķî	2 Gazel
Āşık Efendi	1 Nakıs Gazel
‘Aṭā	1 Müfred
Āzerî	1 Tesdīs
‘Azmi Efendi	1 Mesnevi

Bahārī	3 Gazel
Bākī	169 Gazel, 2 Nakıs Gazel, 1 Kıta, 9 Müfred, 1 Mısra
Behiştī	9 Gazel
Bilāl	1 Gazel
Celāl Efendi	2 Gazel
Celālī	8 Gazel
Cihānī	1 Gazel
Civānī	1 Gazel
Çākerī	1 Gazel
Dem'ī	1 Tahmis
Derviş	3 Gazel
Ebā Temür	1 Gazel
Emīnī Çelebi	5 Gazel, 1 Müfred
Emirī	1 Müfred
Emrī	33 Gazel, 1 Nakıs Gazel, 1 Kaside, 2 Tahmis
Fazlı	1 Gazel
Fevrī	5 Gazel, 1 Tesdis
Fevzī	2 Gazel
Fiğānī	6 Gazel
Fuzūlī	1 Gazel, 9 Müfred
Fünūnī	1 Müseddes
Ġarāmī	1 Gazel
Ġazālī Efendi	2 Gazel
Ġubārī	1 Gazel
Hādī	1 Müseddes
Hafī	2 Gazel
Hāmī	1 Kıta
Havrī Efendi	7 Gazel
Hayālī	39 Gazel
Hayretī	4 Gazel, 1 Kıta
Hāşimī	1 Müseddes
Hatāyī	1 Manzume (Nazım şekli tespit edilememiştir.)
Hātemī	1 Gazel
Hātif	1 Gazel
Hilālī	1 Müfred
Hişālī	2 Gazel
H'ocazāde	1 Gazel
Hüdāyī	4 Gazel
Hüsrev	1 Gazel
İshāk	4 Gazel
'İşretī	2 Gazel
Ġadrī Efendi	1 Gazel
Kalender Fermayed	1 Gazel
Kāmī	1 Gazel
Kemāl Paşazāde	1 Gazel
Kerem Çelebi	1 Kıta
Kerīm	1 Kıta
Kerīm Çelebi	2 Gazel
Ġınalızāde 'Alī Çelebi	3 Gazel
Ġıyāsī	1 Müseddes

Çurre (?) Çelebi	1 Kıta
La'î Çelebi	1 Gazel
Mağālî	2 Gazel
Ma'nî Çelebi Kağı	1 Gazel
Mecdî Çelebi	3 Gazel
Medhî	4 Gazel
Mesîhî	2 Gazel
Meşrebî	1 Müseddes
Mişālî	3 Gazel, 1 Kıta
Mu'îdî	1 Müseddes, 1 Tesdis
Muhibbî	1 Tahmis
Muhibbî	3 Gazel
Mü'yî ?	1 Gazel
Nâmî	1 Gazel
Nazmî	1 Gazel
Nazîfî	1 Tahmis
Nâzikî	1 Kıta
Necâtî	9 Gazel, 1 Nakıs Gazel, 2 Müfred
Nesîmî	1 Gazel
Nev'î Çelebi	5 Gazel
Nizâmî (Karamanlı)	6 Gazel, 1 Manzume (Muhtemel sayfa kaybı sebebiyle nazım şekli tespit edilememiştir.)
'Ömrî	2 Gazel
Rahmî Çelebi	28 Gazel, 1 Nakıs Gazel, 1 Kıta, 3 Tahmis, 1 Tesdis
Râzî	1 Gazel
Refîkî	2 Gazel
Revânî	46 Gazel, 1 Kıta, 1 Müfred
Rızâyî	3 Gazel
Şadık	2 Tahmis
Şadık	2 Gazel
Sâ'î	3 Gazel
Şun'î/Şan'î?	1 Gazel
Şanî Beg	5 Gazel, 2 Müfred
Şanî Sipâhî	1 Müfred
Sa'yî	2 Gazel
Şehdî	1 Kıta
Selîkî	2 Gazel
Selîkî	2 Müseddes
Selîmî	2 Gazel
Semâ'î	1 Tesdis
Şenâyî	1 Gazel
Sezâyî	1 Gazel
Sıhrî	1 Gazel
Sırrî Çelebi	5 Gazel
Sultan Murâd	1 Gazel
Sultan Selîm Han	1 Gazel, 1 Müfred
Sultan Süleymân	2 Müfred
Şem'î	21 Gazel
Şemsî	4 Gazel
Şevkî	1 Gazel
Şeyhî Çelebi Fermâyed	1 Gazel

Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi	11 Gazel
Tâli' Çelebi Fermâyed	1 Gazel
'Ubeydî	6 Gazel, 2 Tahmis
'Ulvi Çelebi	4 Gazel, 2 Kıta, 1 Müseddes, 1 Tesdis, 1 Müsemmen
Uşûlî	1 Gazel
Ümidî	1 Gazel
Yahyâ	6 Gazel
Yahyâ Beg	1 Nakıs Gazel, 3 Müfred
Yakîni	2 Gazel, 1 Müfred
Yetimî	1 Terkib-bend
Za'îf	1 Gazel
Zâti	8 Gazel
Zehrî	1 Gazel
Zihni	1 Tahmis
Hubbî Hâtun	1 Gazel

Tablo 2: Mahlassız manzumelerin nazım şekillerine göre dağılımı

Mahlassız Gazel	33
Mahlassız Kıta	14
Mahlassız Kıta-yı Kebire	1
Mahlassız Nakıs Gazel	8
Mahlassız Murabba	12
Mahlassız Tuyuğ	1
Mahlassız Müfredler	134

Tablo 3: Mecmuadaki vezin kalıpları ve kullanılma sayıları

Kullanılan Vezin	Sayısı
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	283
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	136
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	141
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	10
Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fâ'lün)	17
Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	108
Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	40
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	48
Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Mefâ'ilün Fe'ilün (Fâ'lün)	24
Mef'ülü Fâ'ilâtün Mef'ülü Fâ'ilâtün	19
Mef'ülü Mefâ'ilün Mef'ülü Mefâ'ilün	7
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	15
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	21

Sonuç

Bu çalışmada Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah 315 numarada kayıtlı olan el yazması şiir mecmuası ele alınıp incelenmiştir. 176 varaklık bu eserde, 128 şaire ait 869'u manzum ve 10'u mensur olmak üzere toplam 879 metin yer almaktadır. Manzumelerde en çok tercih edilen vezin *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* olmuştur. Gazel nazım şeklinin sayıca fazla olması dikkati çekmektedir. Mecmua incelendiğinde, şiir seçiminde mürettibin beğendiği şiirlerin yer aldığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla mecmua, Mehmet Gürbüz'ün yapmış olduğu tasnife göre "bir mensubiyet ilişkisi

gözetmeksizin belirli şairlerin şiirlerini bir araya getirmeyi amaçlayan mecmualar” kategorisine dâhil edilebilir. En çok şiiri bulunan şair, dönemin “sultânü’ş-şu’arâ”sı iltifatına mazhar olan Bâkî’dir. Mecmuanın, çeşitli Türk sanat musikisi makamlarından parçaların, derleyiciye ait tedavi yöntemlerinin, ilaç tariflerinin, duaların, doğumlara düşülmüş kayıtların, Ebu’s-su’üd Efendi’nin fetvalarının yer alması, her renkten zenginliği ihtiva ettiğinin göstergesidir. Mecmuaların yaşanılan dönemin edebiyat zevkini, kültürel ve sosyal hayatını yansıtan birer ayna oldukları gerçeğini somut olarak gözler önüne sermektedir.

Müstensihi ve istinsah tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan mecmuamızda içerik incelenerek bu sorulara cevap aranmıştır. Müstensih bilgisi yine belirsizliğini korumuştur lakin istinsah tarihi olarak Sultan III. Murad’ın yaşadığı 1575-1595 yılları arasında yazılmış olabileceği düşünülmektedir. Mecmuadaki şairlerin de bu yüzyılda yaşamış olmaları, eserin 16. yüzyılın son çeyreğinde yazıldığını doğrular niteliktedir.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan (2000). *Fuzûlî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aydemir, Yaşar (2007). “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, *Turkish Studies*, s. 122-137.
- Devellioğlu, Ferit (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Kaplan, Yunus (2019). “Nakkaş Sâî’nin Edirne’den İstanbul Şuarasına Gönderdiği Mektup,” *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, s. 53-76.
- Köksal, M. Fatih (2017). “Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler”, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, İstanbul: Kesit Yay., s. 47-67.
- Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Kut, Günay (1986). “Mecmua”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, C. 6, s. 170-174.
- Levend, Agâh Sırrı (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mecmû’atü’l-Eş’ar ve’l-Gazeliyyat*, Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah 315.
- Pala, İskender (2013). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şemseddin Sâmî (2015). *Kâmus-ı Türkî* (Haz. Fazılhak Nergis Aziz Ençakar), İstanbul: Şifa Yayınları.

